

PUTINI VENEMAA POLIITVANGID JA VANGILAAGRID

Poliitvangid

Poliitvangide all mõistetakse inimesi, keda on vangistatud veendumuste, kodanikuõiguste teostamise või mistahes rühmitusse kuulumise eest, samuti inimesi, keda kiusatakse taga seadusi rikkudes või poliitilistel põhjustel. Tänapäevase Venemaa Föderatsiooni (VF) võimud väidavad, et nende riigis poliitvange ei ole. Mäletatavasti kinnitasid sama ka Nõukogude Liidu (NL) juhid.

Mõned aastad enne NLi kokkuvarisemist ja Boriss Jeltsini valitsemise ajal ei olnud perestroika pöörises NLis ega ka selle järglases VFis tõesti poliitvange. 1986. aasta lõpul oli Mihhail Gorbatšov lääneriikide surve all alustanud vangilaagrites, eeluurimisvanglates ja asumisel viibivate poliitvangide vabastamist, mille avataktiks oli peasekretäri telefonikõne Gorkisse välja saadetud akadeemik Andrei Sahharovile. Selleks oli väljapaistva õiguskaitsejäreleandumuse korterisse eelnevalt sisse pandud telefon, et Gorbatšov saaks akadeemikule isiklikult teatada loast Moskvasse naasta.

Paraku polnud poliitvangide prii-slaskmine poliitiline amnestia, vaid nõukogulastele omane tingimuslik vabastamine. Nimelt pidid kõik poliitvangid kirjutama oma nõukogudevastast tegevust tauniva avalduse ühes lubadusega sellega edaspidi mitte tegeleda. Mõned andsid kohe järele ja vabanesid juba sama aastal lõpul või järgmise algul. Teistega kaubeldi pikemalt, kuni leiti kompromiss mingi formaalsuse kirjutamise näol. Oli ka neid, kes järsult keeldusid igasugust avaldust kirjutamast. Ühtede puhul leidsid võimud lahenduse, et tõrksate eest kirjutasi nõutava paberi nende lähisugulased. Teiste puhul venis vabanemine pikemaks. Näiteks Permi oblasti erirežiimiga poliitvangilaagris viibinud Mart Niklus ja Enn Tarto pääsesid okstraadi tagant tunduvalt hiljem, esimene alles 1988. aasta suvel, teine hilissügisel. Kurioosumina sai Niklus enda vabastamisest teada vanglakongis ajalehte lugedes.

Mõnel eriti kangekaelne poliitvang vabanes alles 1990. aastal. 20. detsembri 2020 blogi postituses „Iraani šahhi ohver ja N Liidu viimane poliitvang“ kirjutasin oma vangilaagri kaaslasest Bohdan Klõmtšakist, kes oli Iraani põgenenud ja NL-le välja antud. Tema keeldus kategooriliselt mistahes sisuga avalduse kirjutamisest. Alles 1990. aastal leidsid võimud lahenduse tema vabastamiseks: NLi ülemkohtu pleenum võttis vastu otsuse, et Klõmtšaki süüdimõistmine kodumaa reetmises oli olnud põhjendamatu ja see klassifitseeriti ebaseaduslikuks piiriületuseks ilma nõukogudevastase eesmärgita. Selle eest sai mõista mitte viisteist, vaid kolm aastat ja Iraani šahhi ohvri „kuritegu“ oli kuhjaga ära kantud.

Paistab, et kuni 2000. aastate alguseni ei olnud Venemaal poliitvange. See ilus aeg sai läbi Vladimir Putini võimu kinnistumisega. Esialgu tuli ette vaid üksikuid juhtumeid, kus tegemist oli võimudepoolsete arveteõendamistega inimeste poliitiliste või usuliste veendumuste pärast. Ent aastail 2009–2022 kasvas poliitvangide arv märgatavalt. Eriti järsk tõus on toimunud viimastel aastatel. Kui 2018. aastal hinnati poliitvangide arvuks 181, siis 2023. aasta 5. aprilli seisuga oli neid juba 553 inimest. Nende ridade kirjutamise ajaks on see number ilmselt veelgi suurem. Lisaks sõjavastaste meeleavalduste või ühiskondliku tegevuse eest süüdimõistetuile on inimesi vangistatud ka usulistel põhjustel, peamiselt nelipühilasi ja Jehoova tunnistajad.

Massilised poliitilised repressioonid algasid pärast 4. märtsil 2012 toimunud VFi presidendivalimisi, kus Putin kindlustas endale sisuliselt eluaegse presidendiameti. Protestiks toimusid üle kogu Venemaa arvukad meeleavaldused, mis aeti politsei poolt brutaalselt laiali.

Kümneid inimesi anti kohtu alla ning neile mõisteti massirahutustes osalemise ja valitsusametnike vastu suunatud vägivalla eest vanglakaristused.

Võimuvastased meeleavaldused sai uue hoo sisse seoses VFi täieulatusliku sõjategevuse algusega Ukraina vastu. Sadadel sõjavastastel demonstratsioonidel ja pikettidel vahistati mitukümmendtuhat rahumeelset meeleavaldajat, kellest paljude vastu algatati kriminaalmenetlused. Ilmselt oleks VFi poliitvangide arv kordades suurem, kui opositsionääridel poleks võimaldatud massiliselt riigist lahkuda. See tegi võimudele veelgi lihtsamaks siseriikliku teisitimõtlejate likvideerimise.

Karmide kohtulike ja kohtuväliste repressioonidega suutsid võimud sõjavastased protestid üsna kiiresti tasalülitada ning praeguse seisuga on tekitatud mulje, et VFi elanikud on tekkinud olukorraga rahul või, mis veel hullem, asunud toetama Ukraina vastast sõjapidamist. Samuti on Putini režiimil läinud korda maha suruda siseriikliku opositsiooni viimasedki riismed. Vabast kodanikuühiskonnast pole peaaegu midagi alles jäänud. Eeltoodust lähtuvalt pole lootustki, et opositsioonil oleks vähimaidki väljavaateid mobiliseerida rahvast sõjavastastele väljaastumistele, mis lõpptulemusena võiks viia riigikorra demokratiseerimisele. Õnneks teame ajaloost, et suured ajaloolised pöörded ei ole kunagi toimunud mõne opositsioonijõu tegevuse tulemusel, olgu selleks kasvõi tsaarivõimu kukutanud Veebruarirevolutsioon, Venemaa demokraatia algeid lõplikult matnud enamlaste riigipööre või NLi lagunemine.

Samaaegselt opositsioonivastase repressioonide suurendamisega karmistati ka seadusi. 5. aprillil 2022 jõustusid riigiduumi poolt vastu võetud seadusetaiendused, millega VFi kriminaalkoodeksis (KrK) lisati järgmised sätted:

- § 207 lg 3 – teadvalt valeteabe avalik levitamine relvajõudude tegevuse kohta – rahatrahv 700000–1500000 rubla (rbl)¹ või töötasu või tulude määra ajavahemikul 1 aasta kuni 18 kuud või paranduslikud tööd kuni 1 aasta või sama pikk vabadusekaotus. Samade tegude eest ametiisiku, inimeste grupi, kunstlike tõendite loomise, omakasu eesmärkidel või poliitilistel, ideoloogilistel rahvusliku või muu sotsiaalse grupi vastase vaenu motiividel – rahatrahv 3-5 miljonit rbl või 3–5 aasta töötasu või tulude määr või paranduslikud tööd kuni 5 aastat või sama pikk vabadusekaotus.
- § 280 lg 3 – avalik relvajõudude tegevuse diskrediteerimine – rahatrahv 100000-300000 rbl või töötasu või tulude määra ajavahemikul 1-2 aastat või paranduslikud tööd kuni 3 aastat või arest 4-6 kuud või vabadusekaotus kuni 5 aastat. Sama tegevus, mis on ettevaatamatuse tõttu toonud kaasa kodanike surma või tervise või vara kahjustamise, ühiskondliku korra või turvalisuse massilised rikkumised või elutähtsate teenuste osutamise, objektide, transpordi või sotsiaalse taristu, krediitiasutuste, energeetika-, tööstus- või sideobjektide tegevuse häirimise – rahatrahv 300000-1000000 rbl või töötasu või tulude määra ajavahemikul 3-5 aastat või vabadusekaotus kuni 7 aastat.
- § 284 lg 2 – üleskutsed kehtestada sanktsioone Venemaa, selle kodanike ja juriidiliste isikute suhtes – rahatrahv kuni 500000 rbl või töötasu või tulude määra ajavahemikul kuni 3 aastat või paranduslikud tööd kuni 3 aastat või arest kuni 6 kuud või vabadusekaotus kuni 3 aastat ühes trahviga kuni 200000 rbl või töötasu või tulude määra ajavahemikul kuni 1 aasta või ilma selleta.

Nagu eespool mainitud ei tunnistanud ka NL poliitvangide olemasolu. Seadusandluses puudus ka poliitvangi mõiste. Selle asemel oli 1923. aastal vastuvõetud Vene NFSV KrKs mõiste „rahvavaenlane“, mis pärineb Rooma õigusest (lad *Hostis populi Romani* – rooma rahva vaenlane). Mõiste võeti taaskasutusele Suure Prantsuse revolutsiooni ajal ja bolševikud

¹ 23. juuni 2024 valuutakursiga on 1 € 95.26 rbl. 2023. aastal oli VF keskmine töötasu 70900 rbl kuus.

sätestasid selle seadustesse pärast võimuletulekut. KrKs hõlmasid rahvavaenlastele määratud karistusi nn kontrrevolutsioonilised kuriteod, mis olid sätestatud paragrahvis 58.

1. jaanuaril 1961 kehtima hakanud VNFSV KrK baasil koostati ka liiduvabariikide KrKd, milles mõistet „kontrrevolutsioonilised teod“ asendas termin „nõukogudevastane tegevus“. Sama aasta 1. aprillil jõustatud Eesti NSV KrKs olid peatükis „Eriti ohtlikud riiklikud kuriteod“ vastavat tegevust käsitlevad paragrahvid 68 (nõukogudevastane agitatsioon ja propaganda) ja 70 (eriti ohtliku riikliku kuriteo ettevalmistamine või sellise kuriteo toimepanemise eesmärgi omav organisatsiooniline tegevus, samuti osavõtt nõukogudevastase organisatsiooni tegevusest)². Esimese puhul oli karistuseks vabadusekaotus kuuest kuust kuni seitsme aastani range režiimiga vangilaagris ühes asumisele saatmisega kahest kuni viie aastani. Sama tegevuse eest eriti ohtliku riiklikus kuriteos varem süüdi mõistetud isiku poolt või sõja ajal karistati kolmest kuni kümne aastani ühes asumisele saatmisega sama pikaks ajaks. 1984. aastal täiendati paragrahvi 68 kolmanda lõikega „käesoleva paragrahvi esimeses või teises osas sätestatud toimingud, mis on toime pandud välismaiste organisatsioonide või nende esindajate juhiste alusel“, mille eest karistati kuni kümneaastase vangistusega ja asumisele saatmisega kahest kuni viie aastani.

Tulenevalt 1960. aastate algul NLis tärganud avaliku õiguskaitseliikumisega ja rahvuslike vabadusliikumistega, millega kaasnesid kollektiivsete protestikirjade saatmine võimudele, piketid ja tänavademonstratsioonid, täiendati NLi ülemnõukogu presiidiumi (ÜNP) 16. septembri 1966 erimäärusega KrKd vastava tegevuse eest nuhtlevate paragrahviga 194¹ (nõukogude riiklikku või ühiskondlikku korda laimavate teadvalt valede väljamõeldiste süstemaatiline levitamine, samuti sellise sisuga teoste valmistamine ja levitamine kirjalikus-, trüki- või muus vormis – karistus vabadusekaotus kuni kolm aastat üldrežiimiga vangilaagris või paranduslikud tööd kuni üks aasta või rahatrahv kuni ükssada rbl) ja 194³ (grupiviisilise tegevuse organiseerimine, samuti aktiivne osavõtt grupiviisilisest tegevusest, mis on seotud ilmse mitteallumisega võimuesindaja seaduslikule korraldusele või mis põhjustab häireid transpordi, riikliku või ühiskondliku ettevõtte või asutuse töös – karistus vabadusekaotus kuni kolm aastat üldrežiimiga vangilaagris või rahatrahv kuni ükssada rbl).

Paragrahv 194¹ puhul seisnes erinevus paragrahvist 68 selles, et viimase kohaselt oli vajalik nõukogude võimu õõnestamise ja nõrgendamise *tahtlus*. Paragrahvi 194³ sätestamise aga tingis järgmine asjaolu. Ehkki KrKs oli paragrahv massiliste korratuste organiseerimise ja nendes osalemise kohta (§ 77), pidi selle kohaldamiseks korratustega kaasnema rüüstamine, purustamine, süütamine vms tegevus, samuti relvastatud vastuhakk võimuesindajatele. Ent ülalmainitud demonstratsioonid olid rahumeelsed, rüüstamist ja vastuhakku seal ei esinenud, mistap oli nendes osalenute puhul keeruline seda paragrahvi kohaldada. Selleks sätestatigi uus paragrahv, mida ka usinalt rakendati.

Ehkki avalik õiguskaitseliikumine ja rahvuslikud vastupanuliikumised olid 1980. aastate algul sisuliselt maha surutud, jätkus võitlus poliitvangilaagrites. Selle vastu lisati NLi ÜNP 13. septembri 1983 seadlusega KrKsse sätte „kuritegelik mitteallumine parandusliku töö asutuse administratsiooni korraldustele“ (§ 177³), mis nägi ette vabadusekaotuse ühest kuni kolme aastani. Samade tegude eest eriti ohtliku retsidivisti või raske kuriteo eest süüdimõistetud isiku poolt karistati ühest kuni viie aastani. See seadusemuudatus oli vastu võetud allumatute poliitvangide tasalülitamiseks, mida ka mitmel juhul praktiseeriti ning mis võimaldas neid sisuliselt tähtajatult vangistuses pidada.

Kui jätta kõrvale viimne KrK muudatus, võib jääda mulje, et nõukogudeaegsed karistused olid praeguse VFi omadest tunduvalt karmimad. Paraku räägivad sellele vastu tuntud opositsionääridele, nagu Aleksei Navalnõi, Vladimir Kara-Murža, Aleksei Jašini jt määratud ülipikad vabadusekaotused, mis on võrreldavad Stalini aegsete veerandsajandi pikkuste vangistustega. Samuti on ülalmainitud suhteliselt leebete paragrahvide kõrval

² Siin ja edaspidi on vastavate paragrahvide puhul kasutatud Eesti NSV KrK numeratsiooni.

vastasrindlaste jaoks alati varuks VFi KrK paragrahv 275 „riigireetmine“, mille eest on ette nähtud vabadusekaotus 12-20 aastat ühes rahatrahviga kuni 500000 rbl või palga või muu sissetuleku ulatuses kuni 3 aasta jooksul või ilma selleta või eluaegne vangistus.

Tänapäeva Venemaa vangilaagrid

Alates Gulagi rajamisest peeti kriminaalkurjategijaid (krimkad) ja „rahvavaenlasi“ ühistes vangilaagrites. Selle tagajärjeks oli kriminaalide ohjeldamatu vägivallatsemine poliitvangide kallal, alates viimaste paljaksröövimisest, pidevast terroriseerimisest kuni tapmiseni välja. Kõik see toimus võimude otsesel mahitusel, kuna erinevalt poliitvangidest peeti krimkaid „sotsiaalselt lähedasteks“ ehk omadeks.

Taoline olukord kestis 1940. aastate lõpuni. 21. veebruaril 1948 võttis NLi ministrite nõukogu vastu määruse „Range režiimiga laagrite ja vanglate moodustamisest eriti ohtlike riiklike kurjategijatele“, mille alusel rajatati spioonidele, diversanditele, terroristidele, trotskistidele, parempoolsetele, menševikele, esseeridele, anarhistidele, natsionalistidele, valgeemigrantidele ja teistele nõukogudevastaste organisatsioonide liikmetele Gulagi süsteemis erilaagrid. Tõenäoliselt oli selle põhjuseks poliitvangide kontingendi oluline muutumine sõjajärgsetel aastatel. Erinevalt varasematest „rahvavaenlastest“, tulvas sel ajal laagritesse arvukalt tulest ja veest läbi käinud rindemehi, aga samuti Ukraina ja Balti riikide relvastatud vastupanu osalenuid. Nood olid võimelised osutama ja osutasidki „seaduslikele varastele“ füüsilist vastupanu, mis kohati kujunes tapatalguteks, ning „sotsiaalselt lähedaste“ võimutsemine poliitvangide üle lõi kõikuma.

Eriti ohtlike kurjategijate vangilaagrid ehk poliitvangilaagrid kestsid nõukogude perioodi lõpuaastateni, kuni need Gorbatšovi poliitvangide vabastamise kampaania käigus suleti. Hruštšovi „sula“ ajal koondati poliitvangid Kolõmalt, Norilskist, Komi ANSVst ja Kasahstanis Karaganda oblastist Mordvas asuvatesse erilaagritesse ning Vladimiri vanglasse. 1970. aastate lõpul viidi meestelaagrid (naiste oma Baraševos jäi alles) üle Permi oblastisse, Vladimiri vangla poliitvangid aga Tšistopoli linna Tatari ANSVs. Seda tehti eelkõige sihiga viia poliitvangid kaugemale Moskvast, et muuta poliitvangide külastamine võimalikult raskeks ning pidurdada seeläbi informatsiooni levikut vangilaagrites ja vanglas toimuva võimude omavoli ja vangide laagrisisese võitluse kohta.

Väärrib märkimist, et poliitvangilaagrites peeti kinni üksnes osa poliitvangidest ehk kõige parandamatamad, s.o paragrahvides 68 ja 70 süüdistatud. Võrreldes krimkalaagritega olid poliitvangilaagrid väga väikesed. 1980. aastate algul oli Permi oblasti neljas range režiimiga laagris 60-80 vangi, erirežiimis ning Tšistopoli vanglas mõlemas 15-20. Laagriasukatest moodustasid nõukogudevastase tegevuse eest vangistatud umbes viiendiku. Ülejäänud olid muude eriti ohtlike riiklike kuritegude, nagu kodumaa reetmine (peamiselt Teise maailmasõja ajal sakslaste teenistuses olnud *politsaid* , aga ka mõned välismaale põgenenud ja sealt välja antud või vabatahtlikult naasnud), terrorismi (Ukraina ja Baltikumi relvastatud vastupanu osalenud, samuti lennukihõivajad) ja spionaaži eest vangistatud. Lisaks oli veel kümmekond naispoliitvangi Baraševo laagris, nende seas Lagle Parek. Mõnikümmend poliitvangi oli pärast vangilaagri karistuse kandmist saadetud asumisele. Kergemate paragrahvidega (194¹ ja 194³) poliitvangid kandsid karistust krimkalaagrites.

VFis eraldi poliitvangide laagrid ei ole. Vangistatud režiimikriitikud kannavad karistust koos krimkadega.

Muudatused karistuspoliitikas ja vangistustingimustes

Peamiseks muudatusena on VFi KrKs loobutud sellisest täiend- või põhikaristusest nagu asumisele saatmine riigi kaugematesse piirkondadesse. Seda on põhjendatud asjaoluga, et

endiselt kasutusel olev administratiivjärelevalve ehk sunniabinõu teostamiseks järelevalvet kinnipidamiskohast vabanenu üle, on tunduvalt tõhusam abinõu, et ära hoida uusi kuritegusid ja avaldada vangistusest vabanenule vajalikku kasvatuslikku mõju. Administratiivjärelevalve kätkeb järgmisi piiranguid: keeld osaleda massiüritustel, viibida teatud kellaajal väljaspool elu- või viibimiskohta, lahkuda kohtu kehtestatud territooriumilt, kohustuslik registreerimine 1-4 korda kuus elu-, viibimis- või tegeliku asukoha siseasjade organis. Järelevalve rikkumiste eest on karistuseks rahaträhv 500-2500 rbl või haldusarest kuni 15 ööpäeva või kohustuslik töö kuni 40 tundi või vabadusekaotus kuni 1 aasta.

Asumisele saatmine oli laialdaselt kasutusel juba Vene keisririigis, mis oma lõpuaastatel oli selles vallas väga leebe. Nii näiteks olid asumisele saadetud täielikul riiklikul ülalpidamisel ja nad said sõita asumiseks määratud paika iseseisvalt. Asumisel viibides olid neil suured vabadused, näiteks võimalus omada küttimiseks jahipüssi. Kedagi tööle ei sunnitud, riiklikust toetusest jätkus elupaiga üürimiseks ja isegi teenri või toatüdruku palkamiseks. Aega kasutati enesetäiendamiseks. Asumiselt põgenemise ja välismaale siirdumine on väga sagedane, mille ainult laisk kasutamata jättis.

Seevastu NLi aegne asumisel viibimine oli sõna otseses mõttes täiendav karistus. NLi kriminaalõiguses määratleti asumisele saatmist kui süüdimõistetu eemaldamist tema elukohast kohustusega elada kindlaksmääratud paikkonnas. Seda võis mõista põhi- või lisakaristusena tähtajaga kahest kuni viie aastani. Erinevalt tsaariajast saadeti süüdimõistatud asumispaika vangitapiga ja enamasti kujunes teekond väga pikaajaliseks. Näiteks minul kulus Permi oblasti vangilaagrist Magadani oblasti Sussumani oblasti Burkandja asulasse jõudmiseks üle kahe kuu. Teekonna kestus oli peamiselt tingitud pikkadest viibimistest erinevates tapivanglates. Tõsi, sellel oli ka oma eelis. Täiendavalt vahi all oldud päevi arvestati üks kolme eest asumisel viimise ajast ja nii tuli mul asumisel määratud kahe aasta asemel viibida ligi pool aastat vähem. Umbes sama kaua vältas ka Tiit Madissoni tapp Jakuutiasse. Ka temal õnnestus asumiselt varem tulema saada.

Mis tingimustesse puutub, siis mingit riiklikku ülalpidamist tööraha riigis muidugi ei olnud. Oli sunniviisiliselt määratud kõige madalamapalgaline töökoht ja elukoht ühiselamus, mille eest tuli endal maksta. Samuti tuli end kord nädalas registreerida miilitsa piirkonnavoliniku juures. Asulast lahkumine oli keelatud, tsaariaegsete revolutsionäärade kombel põgenemine aga oli mõeldamatu. Kohalike võimude suhtumine oli otseselt vaenulik, elanikel varieerus see uudishimust ja sõbralikkusest otsese halvaksapanuni. Viimasel juhul oli tegemist võimudepoolse ässitamisega. Polnud haruldased juhtumid, kus asumisel viibija suhtes korraldati provokatsioone või algatati uus kriminaalasi.

Erinevalt laagrist oli asumisel kirjavahetus ja pakkide saamine vaba. Ehkki asulas oli sidekontoris võimalus võtta kaugekõnesid, sain vaid teha vaid ühe kõne. Järgmistel katsete puhul oli vastus alati ühesugune: abonement ei vasta. Sama seis oli katsetega mulle Eestist helistada. Olles saanud telegrammiga kutse tulla määratud ajaks kõnele, istusin tunde sidekontoris kõnet saamata. Eestis naasnuna õnnestus mul saada üks kaugekõne Madissonile. Ent järgmised katsed jäid tulemusteta.

KrKs oli asumisele saatmine sätestatud järgmiste kuritegude puhul:

- eriti ohtlikud riiklikud kuriteod – kodumaa reetmine, spionaaž, terroristlik akt, terroristlik akt välisriigi esindaja vastu, diversioon, kahjurlus, nõukogudevastane agitatsioon ja propaganda, sõjapropaganda, eriti ohtliku riikliku kuriteo toimepanemisele suunatud organisatsiooniline tegevus, osavõtt nõukogudevastase organisatsiooni tegevusest, mõne teise töörahariigi vastu toimepandud eriti ohtlik riiklik kuritegu.
- muud riiklikud kuriteod – rahvusliku või rassilise võrdõiguslikkuse rikkumine, banditism, salakaubavedu, liiklustee või transpordivahendi rikkumine, võltsitud raha

või väärtpaberi valmistamine või käibelelaskmine, valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumine, riikliku kuriteo varjamine.

- majandusalased kuriteod – eraettevõtjalik tegevus, kaubanduslik vahendus (maaklerlus).
- ametialased kuriteod – korduv altkäemaksu võtmine ametiisiku poolt, kui sellega kaasnes ametiseisundi kuritarvitamine või väljapressimine, altkäemaksu andmine või vahendamine eelpool mainitud tingimustel.
- valitsemiskorra vastased kuriteod – rünne miilitsatöötaja või rahvamalevlase elule.
- kuriteod ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu – salaurka pidamine, rünne kodaniku isikule või õigustele usutalituse täitmisel.

Stalinijärgsel perioodil hakati nõukogudevastase tegevuse eest süüdimõistetute puhul asumisele saatmist laialdasemalt praktiseerima alates 1970. aastate keskpaigast. Näiteks 1950. aastate lõpul ja 1960. aastate algul vangistatud noorte vastupanuliikumise rühmituste liikmetele ja 1975. aastal süüdi mõistatud Eesti demokraatidele asumisele saatmist ei kohaldatud. Samas jäi hilisema aja poliitilistel kohtuprotsessidel asumisele saatmine täiendava karistusena mõistmata üksnes Pärnu insener Veljo Kalepile. Parek, Heiki Ahonen, Arvo Pesti, Niklus ja Tarto pääsesid asumisele saatmisest üksnes tänu ennetähtaegsele vabanemisele.

Kõige järgi otsustades ei ole VFi võimud uuesti kasutusele võtnud psühhiaatria kuritarvitamist poliitilistel põhjustel, mis oli alates 1960. aastatest NLis laialdaselt praktiseeritav repressiivmeede režiimikriitikute vastu. Nii et arenguruumi veel on.

Venemaa vangilaagrid

Otsustades VFi parandusliku töö koodeksi järgi ei erine praegused vangilaagrid ehk parandusasutused (*исправительные учреждения*) kuigi palju NLi aegsetest Gulagi vangilaagritest. Nii nagu toona ümbritseb vangilaagreid kõrge tara mitmekordse okastraadiga ja selle nurkades kõrguvate vahitornidega. Endiselt valvavad vange sisevägede sõdurid ja lambakoerad. Vangilaager (koodeksis koloonia) on jaotatud elu- ja töötsooniks. Esimeses asuvad vangide barakid (koodeksis ühiselamud), administratsiooni hooned, söökla, saun-pesumaja, raamatukogu, medpunkt ja hoiuruum (*kaptjorka*). Töötsoonis asuvad tootmistehhkid.

VF parandusasutused jagunevad järgmiselt:

- üldkolooniad;
- kasvatuslikud kolooniad (alaealistele kuni 19. aastaseks saamiseni);
- kinnised vanglad;
- paranduslikud kolooniad alkoholi ja narkosõltuvuse sundraviks;
- eeluurimisisolaatorid;
- asustuskolooniad.

Kolooniate jagunemine režiimipõhiselt:

- üld – mehed ja naised, kergemad süüteod;
- range – mehed, süüdi mõistatud esimest korda eriti raskete kuritegude eest; retsidivistid;
- eri – mehed eriti ohtlike korduskuritegude eest, eluaegsed vangid, surmamõistatud, kelle otsus on asendatud eluaegsega vangistusega;
- vangla – üle 5 aasta pikkune karistus eriti ohtliku kuriteo eest.

Kolooniates on kartserid ja sisevanglad (nn kambri tüüpi ruumid).

Eraldi hoitakse endisi kohtu ja õigusorganite töötajaid. Ära on kaotatud tugevdatud režiim.

Alljärgnevalt vaatleme mõningaid muudatusi vangistustingimustes võrreldes nõukogude ajaga (NA)

Kirjavahetus

Kõige suuremaks positiivseks muudatuseks on kõigi režiimide vangide võimalus saata sugulastele ja tuttavatele piiramatult kirju, postkaarte ja telegramme. Tsensuur on maksimaalselt 3 tööpäeva. Kaitsja või juriidilise nõustajaga kirjavahetust ei tsenseerita, v.a kuriteokahtluse puhul. Korrespondentsi saamine on samuti piiramatu.

Tavalise postiteenistuse kaudu toimuva kirjavahetuse kõrval on võimalik seda teha interneti teel. Meilid saadetakse vastavate teenusepakkujate, nagu *FSIN-Pismo*, *Zonatelecom* ja *Rodnaya Svyaz* kaudu. Pärast teenusega registreerumist tuleb täita kirja vorm: tekst ja teave adressaadi kohta. Lisada saab fotod, mis trükitakse mustvalge printeriga. Kui soovitakse saada vastust, tuleb teha vastavasse kasti linnuke ja maksta vajaliku arvu lehtede eest. Meili saatmise järel saabub teenuselt teade, et kiri on saadetud, koloonias vastu võetud, tsensuuri läbinud ja adressaadini toimetatud. Vastuse saab meilina, kus käsitsi kirjutatud lehed on skaneeritud. Paraku esineb tihti olukordi, kus vangilaager ei ole teenusepakkujaga ühendatud või riigis lокkava korralageduse tõttu see lihtsalt ei tööta. Siis tuleb leppida tavalise postiteenusega.

NA-l oli kirjade saatmine piiramatu vaid üldrežiimiga vangilaagrites, ülejäänud režiimides oli see üliväike, varieerudes vastavalt režiimi rangusele 1-3 kirjani kuus. Üksikasjalikud andmed kirjavahetuse ja muude regulatsioonide kohta on toodud tabelis 1 (VFi vangilaagrid) ja tabelis 2 (NA vangilaagrid). Sisevanglas oli lubatud saata 1 kiri kahe kuu jooksul, kartseris oli kirjade saatmine ja saamine keelatud. Kirjade saamine oli piiramatu, ent näiteks välismaalt saadetud kirju anti vangidele kätte vaid erandjuhtudel. Eeluurimisisolaatoris viibivatel vangidel oli kirjade saatmine ja saamine keelatud, v.a erijuhtudel.

Sugulaste ja tuttavatega suhtlemise piiratus mõjus eriti masendavalt poliitvangidele. Võimud olid sellest hästi teadlikud ja kirjade konfiskeerimine otsitud ettekäändel oli väga sagedaseks repressiivmeetodiks. (Pole kahtlust, et see meede on ka praegu laialdaselt kasutusel.) See omakorda kutsus esile poliitvangide vastuaktsioone, peamiselt kollektiivseid või individuaalseid näljastreike, mis eriti meeleheitlikel juhtudel venisid kuudepikkusteks.

Telefonikõned

Teiseks oluliseks muudatuses on vangide õigus telefonikõnedele. NA-l seda võimalust ei olnud. Tehniliste võimaluste puudumisel võib administratsioon nende arvu piirata kuuetele kõnele aastas. Iga telefonikõne kestus ei tohi ületada 15 minutit. Telefonikõnede eest tasuvad süüdimõistetud oma vahenditest või need toimuvad vangide lähedaste või teiste isikute kulul.

Vangidel, kes on ranges karistusrežiimis, sisevanglas, üksikkambris ja kartseris, võib telefonikõnesid lubada ainult erandkorras.

Süüdimõistetute vahelised telefonikõned on keelatud. Erandjuhtudel võib vangilaagri ülema loal võimaldada telefonivestlust vangistust kandva lähedase isikuga.

Vangide telefonikõnesid võivad jälgida vangilaagri töötajad.

Toitlustamine

VFi vangilaagrites on meesvangile ettenähtud päevane ratsioon 2600–3000 kalorit. Rasedatele või rinnaga toitvatele naistele ning puuetega ja haigetele vangidele on ette nähtud suurendatud toidunorm. Samas on üldteada, et ametlikud standardid ei vasta tegelikkusele. Laialt on levinud ka toiduainete vargused ja sellega spekulimine nii laagriadministratsiooni kui ka vangide endi poolt.

Siiski tundub, et näljaga piinamist, nagu vähendatud toidukogused töönormide mittetäitmise puhul ning kartseris ja sisevanglas, enam ei praktiseerita.

Vangide kõhumurede oluliseks leevenduseks on võimalus osta oma raha eest laagripoest toiduained ja esmatarbekaupu (vt tabel 1). Tõenäoliselt on sealne valik oluliselt suurem ja mitmekesisem kui NA-l.

Samuti on vangidel võimalus saada pakke ja panderolle (vt tabel 1). Paki kaal on kuni 20 kg. Keelatud on saata metallist või klaasist anumasse pakendatud või kuumtöötlemist vajavaid kiiresti riknevad toiduained, samuti pärm ja alkohoolsed jooke. Panderolli kaal on kuni 5 kg. Eeluurimisalustel on õigus osta vanglapoest kuni kolm korda kuus ja saada kord kuus pakk.

NA-l oli näljaga piinamine üldlevinud meetmeks „vangide paranemise teele asumise“ saavutamiseks. Lähtudes põhimõttest, kes ei tööta, see ei söö, olid toidunormid 1a, 1b kuni 9b-ni. Neist igas oli ette nähtud kindel kogus kaloreid, alates üheksasajast kuni kahe tuhande kahesajani, ja kindlaksmääratud valik toiduaineid. Normi määramine sõltus töönormi täitmisest. Piim, piimatooted ja valge leib olid ette nähtud ainult vangidele, kellele oli arsti poolt määratud dieettoit.

Otsene näljaga piinamine (lisaks külmaga piinamisele) toimus kartseris, kus olid nn rammusad ja lahjad päevad. Esimesel juhul sai kartseris viibija päevas 450 gr leiba, 20 gr soola ja keeduvett. Rammusa päeva menüü oli järgmine: hommikuks 150 gr leiba ja kausitais rasvast suppi, lõunaks 200 gr leiba, supp ja umbes viis supilusikatait tanguputru ning õhtuks 100 gr leiba ja väike 30-40 gr-ne tükk kala, mis oli sageli roiskunud.

Oma raha eest sai laagripoest osta lisatoitu (vt tabel 2). Kinnises vanglas ostuvõimalus puudus. Eeluurimisalustel oli võimalus osta vanglapoest 10 rbl³ eest kuus ja saada kord kuus kuni 5 kg raskune pakk. Vangla- ja laagripoodides oli valik äärmiselt kesine: margariin, õunapovidlo, padjakommid, praänikud, kalakonservid, valge leib, II sordi tee (mida oli lubatud osta 50 gr kuus), hambapulber, pesuseep, mahorka, filtrita sigaretid Priima ja Astra jne. Sarnaselt kirjade konfiskeerimisele, oli ka ostuõigusest ilmajätmine üks laagriadministratsiooni lemmik karistusvahenditest. Pole põhjust arvata, et see meede oleks tänapäeval kõrvale heidetud.

Panderolle kaaluga kuni 1 kg oli lubatud saada kõikides režiimides. Pärast poole karistusaja möödumist võisid vangid saada vastavalt režiimile 1-3 kuni 5 kg raskust pakki aastas. (vt tabel 2). Kartseris, sisevanglas ja kinnises vanglas viibivatel vangidel pakisaamise õigus puudus. Näiteks eespool mainitud keelatud saadetiste sortimendile oli NA-l veel järgmised laagrites toiduained, mida ei tohtinud pakki panna: kohv, kakao, šokolaad (lubatud oli valge šokolaad), puljongipulber või kuubikud (neid maskeeriti küpsisteks). Hambapasta, mis on praegu lubatud, oli rangelt keelatud.

Lühi- ja pikaajalised kokkusaamised

³ 1980. aastal on NLis keskmine töötasu 168,90 rbl kuus.

Ka vangide lühiajalisi (kestusega kuni neli tundi) ja pikaajalisi (kuni kolm ööpäeva) kokkusaamisi on varasemast tunduvalt rohkem. Lühiajaline kokkusaamine toimub lähedaste või teiste isikutega laagriadministratsiooni esindaja juuresolekul. Pikaajalist kokkusaamist võimaldatakse abikaasa, vanemate, laste, lapsendajate, lapsendatud laste, õdede-vendade, vanavanemate, lastelastega ning laagriülema loal ka teiste isikutega. (vt tabel 1)

Kokkusaamiste võimalused olid ka NA vangilaagrites, ent neid oli tunduvalt vähem (vt tabel 2). Samuti kasutati väga sageli kokkusaamistest ilmajätmist karistusmeetmena, mida ka ilmselt praegu laialdaselt pruugitakse.

Karistused

Nii nagu endise riigikorra ajal on vangidel töökohustus ehk sunnitöö. Tööst keeldumist loetakse tõsiseks korrarikkumiseks.

Kuritegeliku korrarikkumise eest on järgmised karistused: noomitus, rahatrahv 1000-2000 rbl, kartser kuni 15 ööpäeva, sisevangla üld- ja rangerežiimi meestel kuni 6 kuud; eri- ja vanglarežiimi meestel kuni 1 aasta, naistel kuni 3 kuud.

Kui rahatrahv maha arvata ei ole võrreldes NAga ilmselt selles osas suurt midagi muutunud. Näiteks praeguste poliitvangide teatel on määratud karistused ära vahetamiseni sarnased omaaegsetes Gulagi vangilaagrites viljeletavatele: riietusstiili rikkumine (st kraenööp on lahti), voodi ei ole õigesti üles tehtud, ei tõusnud püsti vangivalvuri sisenemisel, ei tervitanud vangivalvurit, keelatud ajal voodis olemine, mitte üles tõusmine pärast äratussignaali, pärast tulede kustutamist üleval olemine, loendusele hilinemine, võõra baraki külastamine, kogunemise organiseerimine, aupaklikkuse mitte ülesnäitamine ohvitseri suhtes, korrapidajaohvitseri korralduse eiramine, töönormi täitmata jätmine, töökohalt lahkumine jne.

Karistusteks on suuline hoiatus, poest ostmisest, paki saamisest ning sugulastega kokkusaamisest ilma jätmine. Lisaks muidugi kartserisse ja sisevanglasse paigutamine ning kõige tipuks kuni kolmeks aastaks kinnisesse vanglasse saatmine.

Lisaks olid veel distsiplinaarmedetmete välised karistused, nagu arstiabist ilmajätmine, piinamine külma ja näljaga, kõrgendatud töönormid, kirjade konfiskeerimine, perekonnaga igasuguste sidemete blokeerimine, valeinfo sihilik levitamine, aga ka psühholoogiliselt kokkusobimatute vangide paigutamine ühte kongi, mittevenelastest vangide sundimine kasutama kokkusaamistel üksnes vene keelt jne.

Tabel 1
VFi kinnipidamiskohad

Režiim	Elamistingimused, jalutamine päevas tundides	Toidu ja tarbeesemete ost rbl kuus	Pakid/pander ollid aastas	Lühi/pikad kokkusaamis ed aastas
Üldrežiim	Ühiselamu (barakk), liikumine territooriumil vaba	11800	6/6	6/4
soodusrežiim	6 kuud enne karistuse lõppu luba elada väljapool laagrit	piiramatu	12/12	6/6
range režiim	Kambrid, jalutamine 1½	10200	3/3	3/3
Range režiim	Ühiselamu, liikumine territooriumil vaba	10200	4/4	3/3
soodusrežiim	„	11800	6/6	4/4

range režiim	Kambrid, jalutamine 1½	9200	2/2	2/2
Erirežiim	Ühiselamu, liikumine territooriumil vaba	9400	3/3	2/2
soodusrežiim	„	9200	4/4	3/3
range režiim	Kambrid, jalutamine 1½	8600	2/1	1/1
Erirežiim eluaegsetele vangidele	Kambrid mitte enam kui kahele; erandina üksikkambrid. Jalutamine 1½	–	–	–
Kinnine vangla	Kambrid, jalutamine 2	9400	2/2	2/2
erirežiim	Kambrid, jalutamine 1½	7200	1/1	2/1
Eeluurimisisolaator	Üldkambrid, jalutamine 2	3 korda kuus, summa piiramat	1 pakk kuus	–

Tabel 2
NA vangilaagrid

Režiim	Elamistingimused, jalutamine päevas tundides	Toidu ja tarbeesemet e ost rbl kuus	Kirjade saatmine kuus (saamine piiramat)	Pakid/pärast poolt karistusaega aastast/panderolid aastast	Lüh/pikad kokkusaamised aastast
Üldrežiim	Ühiselamu, liikumine territooriumil vaba	10	piiramat	3/2	3/2
hea käitumise ja töötamise korral ja vähemalt poole karistuse ärakandmisel lisaks	–	+8	–	–	–/+1
Tugevdatud režiim	„	9	3	2/2	2/2
hea käitumise ...	–	+7	–	–	–/+1 lähedase isiku puudumisel selle asemel lühiajaline kokkusaamine
Range režiim	„	8 ⁴	2	1/2	2/1
hea käitumise ...	–	+6	–	–	–/+1 lähedase isiku ...
Erirežiim	Kambrid, kasutakse raskel füüsilisel tööl	7	1	1/2	1/1
hea käitumise ...	–	+5	–	–	–/+1 lähedase isiku ...
Kinnine vangla					

⁴ Range režiimiga poliitvangilaagris oli poest ostusumma 1970-1980. aastatel 5 rbl.

üldrežiim	Üldkambrid, erandina üksik; jalutamine 1½	5	1	–/2	2/–
hea käitumise ...	–	+3	–	–	–
range režiim	Üldkambrid, erandina üksik; jalutamine ½	3	1 kahe kuu jooksul	–/2	–
Eeluurimisisolaator	Üldkambrid, jalutamine 1	10	–	1 pakk kuus	–

Kokkuvõtteks

Vaatamata olmetingimuste paranemisele ja vangide õiguste mõningasele suurenemisele VFi kinnipidamiskohtades, võib NA poliitvangide kõige suuremaks eeliseks lugeda asjaolu, et tuntumaid poliitvange peeti kinni poliitvangilaagrites. Sinna oli üle kogu planeedikuuendiku kokku koondatud vastasrindlasi, nagu Moskva ja Leningradi õiguskaitssjad, juudi väljarännuliikumise aktivistid, Ukraina, Eesti, Läti, Leedu, Gruusia ja Armeenia rahvuslikes vabadusliikumistes osalejad, usuaktivistid, uusmarksistlike liikumiste liikmed jt. Erinevate rahvuste ja opositsioonivormide esindajad said omavahel tuttavaks ning valgustasid üksteist oma spetsiifiliste probleemidest. Nii näiteks jõudis paljude Moskva ja Leningradi õiguskaitssjatele pärale, et lisaks juutide ja NLi sakslaste väljarännutaotluste ning krimmitatarlaste Krimmi naasmise püüdlustele, on impeeriumis arvukalt rahvuslikke iseseisvusliikumisi. Peab ütlema, et rahvusvabariikide lahkulöömise plaanid ei leidnud õiguskaitssjate poolt sugugi mõistmist, rääkimata poolehoidust. (Huvitav oleks neilt praegu küsida, kellele kuulub Krimm. Tundub, et saaks sama ebamäärase vastuse nagu tänapäevaste vene opositsionääridelt.) Sellele vaatamata toetasid õiguskaitssjad rahvuslasi alati nii vabaduses, aga eriti vangilaagris. Poliitvangide vahel valitses vastastikune solidaarsus, mis väljendus üksteise abistamises ja toetamises ning kollektiivsetes protestiaktatsioonides laagrivõimude omavoli ja kuritarvituste vastu. Laagri sisevõitluse, aga ka muude sündmuste kohta talletati laagrikroonikat, mis smuugeldati vabadusse omakirjastuses ja välismaal levitamiseks. Üheltpoolt oli see poliitvangidele tõhusaks kaitseks laagriadministratsiooni poolsete repressioonide vastu, teisalt otseseks tõendiks selle kohta, kuidas NL rikub rahvusvahelisi kokkuleppeid, millega oli ühinenud.

Krimkallaagrites viibivate poliitvangide olukord oli muidugi sootuks erinev. Enamasti oldi laagris üksi ja ilma mõttekaaslasteta. Samas võis kaasvangide seast leida palju poolehoidjaid, kes osutasid poliitvangidele igakülgset abi näiteks info smuugeldamisel vabadusse. Vladimir Bukovski on meenutanud, kuidas üks kuldsete kätega krimka meisterdas talle lühilaineraadio, millega ta salamahti kuulas BBC, Ameerika Hääle ja raadiojaama Vabadus venekeelseid saateid. Tõenäoliselt on samas olukorras ka tänase VFi poliitvangid. Ainult et tänu laagrisse smuugeldatud kaasaegsete sidevahendite (nutitelefonid, tahvelarvutid jne) abil on avanenud tunduvalt laiemad võimalused info edastamiseks. Võttes arvesse Venemaa võimurite igiomast korrumpeeritust, mis iseäranis lobbab kinnipidamiskohtade administratsiooni seas alates ajateenijast vahisõduri kuni laagriülemani välja, on vangilaagritesse lisaks telefonidele ka alkoholi, narkootikumide ja isegi prostituutide sisse smuugeldamine üsna igapäevane nähtus. Nii näiteks olin tappide ajal korduvalt tunnistajaks, kuidas konvoisõdurid 25 rbl eest lubasid meesvangi ja naisvangi pooleks tunniks eraldi

kupeesse. Kellel seda raha välja käia polnud või kes ei tundnud vastassoo vastu huvi, neile müüdi 10 rbl eest kolmekordset odekolooni.

Kui poliitvangilaagrid paiknesid Moskvale suhteliselt lähedal, kuhu nende sugulastel oli suhteliselt lihtne ja mitte ülearu kulukas külla sõita, siis krimkalaagrisse mõistetud poliitvang võidi saata impeeriumi kaugetel Kaug-ida või Kaug-põhja aladel asuvatesse laagritesse. Sedasama pilti võib täheldada ka tänaste poliitvangide puhul.

Ka võrreldes rahvusvahelise poolehoiu ja tähelapanuga, on vaekauss kindlalt NLi poliitvangide poolel. Nende praegused saatusekaaslased pole paraku pälvinud nii võimsat ülemaailmset tähelepanu ja toetust, nagu akadeemik Sahharov, Bukovski, Anatoli Štšaranski (Natan Sharansky), Aleksandr Ginzburg, Niklus jpt, kelle kaitseks korraldati regulaarselt mitmesuguseid toetusaktsioone. Nende vabastamise küsimus oli alaliselt päevakorral rahvusvahelistel foorumitel, nagu Helsingi jätkukonverentsid, mitmesugused NLs inimõiguste rikkumise ja psühhiaatria kuritarvitustega poliitilistel eesmärkidel teemalistel rahvusvahelistel tribunalidel. Tuntumate poliitvangide vabastamise küsimus oli alaliseks kõneaineks ka NLi liidrite kohtumistel lääne riigijuhtidega. Lakkamatult edastasid teavet poliitvangide olukorra kohta NLi suunatud lääne raadiojaamad.

Kõige selle tulemusel vahetati mõned kõige nimekamad poliitvangid lääneriikides vahele jäänud NLi salakuulajate vastu. Nii näiteks vahetati Bukovski 18. detsembril 1976 Tšiili kompartei peasekretäri Luis Corvaláni vastu. 27. aprillil 1979 vahetati Ginzburg, Eduard Kuznetsov, Mark Dõmšitš, Georgi Vinss ja Valentin Moroz USAs spioneerimisega vahele jäänud kahe nõukogude töötaja ÜRO juures Valdik Engeri ja Rudolf Tšernjajevi vastu. 11. veebruaril 1986 vahetati juudi väljarännuliikumise aktivist ja poliitvang Štšaranski viie idabloki spiooni vastu. Väga paljudel erimeelsetel lubati Iisraeli viisaga välja rännata.

1970. aastatel oli NL võtnud lääneriikide suhtes kasutusele nn pingelõdvenduspoliitika, mille kaugemaks sihiks oli lääs surnuks kaisutada. Sestap olid nõukogulased huvitatud võimalikult heade suhete säilitamisest läänega. Et inimõigustlaste tagakiusamine ja vangistamine, eriti aga juutide takistamise välja rändamast ajaloolisele kodumaale pälvis lääne üldsuse silmis tugevat kriitikat, püüti repressioonidega mõneti piiri pidada ja neid kasutati vaid valikuliselt ning mitte eriti massiliselt. Erinevalt praegusest VFst ei praktiseerinud võimud tol ajal režiimikriitikute läbipeksmisi ja füüsilist hävitamist.

Seevastu Putin on heitnud lääne suhtes lambanaha seljast, loobunud üldse arvestamast maailma demokraatliku üldsuse arvamusega ja asunud lääneriikidega suhtlema ultimaatumite keeles. Ning pälvinud kogu vaba maailma terava hukkamõistu ja enneolematud majanduslikud sanktsioonid. Lisaks sellele on Venemaa muutunud Iraani ja Põhja-Korea sarnaseks paariariigiks, sattunud rahvusvahelisse isolatsiooni, mille tulemuseks on majanduse-, kultuuri- ja spordialase koostöö katkemine teiste lääneriikidega, kõrvalejätmine rahvusvahelistest spordivõistlustest ja kultuuriüritustest.

Praegu on VFis sadu poliitvange, ent nende väljavahetamine pole seni jututeemaks olnud. Erandiks on vaid 16. veebruaril 2024 seletamatutel asjaoludel äkksurma läbi hukkunud Venemaa opositsiooniliidri Aleksei Navalnõi juhtum. Tema puhul spekulieritakse, et Putinil oli kavatsus ta koos kahe USA kodanikuga vahetada Berliini vanglas viibiva FSB ohvitseri Vadim Krassikovi alias Vadim Sokolovi vastu. Krassikov oli eluks ajaks vangi mõistetud tšetšeeni päritolu Gruusia kodaniku Tornike Kavtarašvili mahalaskmise eest Berliini Tiergarteni pargis 23. augustil 2019.

Selle versiooni muudab kahtlaseks juba asjaolu, et näiteks NA-l püüti enne tehingut anda „eluskaubale“ võimalikult „kaubanduslik“ väljanägemine, luues neile paremad tingimused, et neid üles turgutada. Ühtlasi püüdsid võimud väljavahetatavaid mitte provotseerida näiteks kirjade konfiskeerimise, poest ostuõiguse või sugulastega kokkusaamise äravõtmisega. Navalnõi aga oli saadetud polaarjoone tagusesse Venemaa Jamali Neenetsi

autonoomse ringkonna Harpi asulas asuvas range režiimiga vangilaagrisse, kus talle määrati pidevalt mitmeid distsiplinaarkaristusi.

Putini küll avaldas arvamust, et Navalnõi surm oli kurb sündmus ja ta olnuks tema väljavahetamisega nõus. Võttes aga arvesse Putini tavapärast küünilisust, võiks tema sõnu tõlkida järgmiselt: „Näe, kuradi kahju, oleks su välja vahetanud, aga sina oskasid vedru välja visata“.

Ei saa olla kahtlust, et VFi poliitvangide vabastamine on üksüheselt seotud Putini võimulpüsimisega. See aga omakorda sõltub Ukrainas peetava sõja tulemustest. Tänu lääneriikide sõjalisele ja majanduslikule abile on Ukraina suutnud seni VFi sõjalise pealetungile vastu seista ning isegi mõned territooriumid tagasi vallutada. Samas ei paista kusagilt võimalust, kuidas sõdivad pooled võiksid jõuda vastastikku vastuvõetavate kokkulepeteni vaenutegevuse lõpetamiseks. Üks aga on selge. Juhul kui Ukraina peaks suutma okupeeritud territooriumid tagasi võitma, tähendaks see VFi sõjalist lüüasaamist, millega vältimatult kaasneks Putini võimult kõrvaldamine ühel või teisel moel.

Paljud Venemaa teemal sõnavõtjad on väga skeptilised, et Putini kõrvaleastumisega võiksid asjad võiksid minna paremaks. On avaldatud kartust, et olukord võib muutuda veelgi hullemaks, kui võimu haaravad näiteks natsionaalbolševikud. Ent ajalugu on näidanud, et iga diktaatori järel on NLis toimunud ühiskonnaelu liberaliseerimine. Stalini terrori järel saabus Hruštšovi sula, Brežnevi-Andropovi-Tšernenko stagnatsioonile järgnes Gorbatšovi perestroika ja glasnost. Putini järel tuleb ... Aga et seda protsessi kiirendada, on läänel vaja uut Ronald Reaganit. Siis ilmub ka uus Gorbatšov. Paraku pole praeguste ja silmapiiril olevate lääne juhtide ainsatki, keda võiks Reaganiga kõrvutada. Ent ajalool on alati mõni üllatus varuks.